

**КИРИЛА ВЪЗВЪЗОВА-
КАРАТЕОДОРОВА, ТИХОМИР
ТИХОВ**

**„ВИДРИЦАТА“ НА ПОП
МИНЧО КЪНЧЕВ КАТО
ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОР**

chitanka.info

Многообразната дългогодишна дейност на поп Минчо като духовник, учител, просветител, общественик и революционер, както и постоянните му книжовни занимания били известни още на неговите съвременници. Името му се среща в запазени оригинални документи^[1] от 70-те години на XIX в., отразено е във възрожденската преса^[2] и в спомени — ръкописни или печатни — на негови съвременници, съидейници и съратници. И преди всичко в „Миналото“ на Стоян Заимов и в „Записките“ на Захари Стоянов. Към негови ръкописи с оглед тяхното използване или евентуалното им публикуване са прявявали интерес Хр. Ботев, Ив. Адженов, Л. Каравелов, Ан. Попхинов, Д. Попов, Ян. Кочев, С. С. Бобчев и особено Ст. Заимов. Преди повече от едно столетие, или по-точно през 1875 г., Ботев е възнамерявал да обнародва^[3] ръкописа му „Изгубений старец. Описание на диарбекирските темници, страданията на нашите злощастни заточеници и побягването на двоицата черни души, съставено от народния страдалец-заточеник дядо поп Минчо Кънчев от село Арабаджиево, окръжие Заарско“ Подобни проекти по-късно правят и други, но всички остават неосъществени. Едва в наши дни, главно през последните десетина години, се отпечатват в някои сборници^[4] откъси от негови ръкописи. Тези публикации, макар и фрагментарни, събудиха веднага интерес към книжовното дело на заслужилия, но все още недостатъчно проучен и оценен наш възрожденец.

Естествено вниманието бе насочено към неговото най-крупно книжовно дело, озаглавено „Видрица“^[5], която с право можем да наречем поради нейния разнообразен характер поп Минчов сборник. Започнал да събира материали за неговото съставяне преди повече от век, още от ранни младини — разпитвал стари хора, издирвал легенди и предания, водил свои записки — поп Минчо работил дълги години и го завършил, като го преписал едва след Освобождението, в навечерието на смъртта си. Този огромен ръкопис, наброяващ повече от 2000 страници голям формат, говори убедително за неговите трайни книжовни занимания и за пословичното му трудолюбие, характерно за всички наши възрожденски книжовници. Това е ценен ръкописен паметник от културното ни наследство, все още непознат на широката ни читателска публика, която напоследък проявява подчертан интерес към мемоарното, епистоларното и изобщо към автентичното

документално четиво, а също така и недостатъчно използван от специалистите като исторически извор. Неговите многобройни страници съдържат най-разнообразна ретроспективна информация за положението, бита, душевността и развитието на народа ни, при това с голям хронологически обхват (началото на XVIII до края на XIX век) и с обширен териториален обseg: естествено най-вече за родния старозагорски край на автора, но докосващ се и до голяма част от българските земи по онова време, както и до част от Близкия изток — главно Диарбекир и околните селища.

„Видрицата“ е многожанрово произведение. Това показва самото ѝ заглавие, за което авторът дава следното обяснение: „малко каче с железни халки и с клуп отгоре... тая видрица носят закачена на ръката си циганите, които ходят от къща в къща, та просят; в нея събират всякакъв материал за ядене...“ Тя е едновременно своеобразна родова хроника, подробен автобиографичен очерк, многопосочен летопис на възрожденската епоха, сборник от записки, пътеписи, спомени и писма, разнообразен и богато наситен с фолклорни материали. Това предопределя и стила на изложението ѝ. Затова хронологичният ред в повествованието невинаги върви във възходяща линия, а регистрационно-летописният разказ нерядко е прекъсван от жив, изпъстрен с диалектизми и турцизми диалог, което придава особен колорит на изложението. Тепърва достойнствата на „Видрицата“ (а естествено и слабостите ѝ!) ще бъдат изследвани. Тепърва тя ще бъде проучвана разностранно: като белетристичен опит, като мемоаристика, като пътеписи, като епистолярна, като исторически извор... Особен интерес представлява и въпросът за очевидни взаимодействия, заемки и паралели със спомени и записки, отнасящи се за същите събития, писани от съвременници и съратници на поп Минчо^[6], а също така и за заемките на автора от Раковски, Каравелов и др. Нашата задача е поограничена и конкретна, а именно: доколко и как „Видрицата“ би могла да бъде ползвана като исторически извор. И веднага трябва да добавим, че безусловно тя е такъв, и то богат, ценен, а в известни случаи и уникален. Но естествено не трябва да се забравя и обстоятелството, че в нея преобладават мемоарните материали, било такива, отразяващи спомени на автора или пък на други лица. Следователно факторите време и субективност са сложили своя отпечатък върху не една нейна страница. Впрочем това са

характерните белези на този жанр, откъдето произтичат и неговите основни слабости: недостатъчна прецизност и достоверност във фактологията, известно преувеличаване на заслугите и дейността на автора на спомените и пр. Всеки съвестен изследовател, който борави с такъв вид историческо градиво, владее и способите за тяхното установяване и отстраняване. Но това са въпроси на бъдещи изследвания, на които ще даде безсъмнено тласък тази публикация на „Видрицата“. За нея те са още по-необходими, тъй като у автора е налице постоянен стремеж да предаде по-голяма документалност на изложението си, за което ползва преписи от свои и чужди писма, сведения от съвременната му преса, както и писания на свои братя по перо.

Поп Минчо е бил високообразован за времето си: учил в родното си село и в старозагорското училище, ползващо се с голям авторитет по онова време; продължил да усъвършенства своето интелектуално извисяване по пътя на самообразованието, с подчертани интереси към книгата, той пише и чете черковнославянски и новобългарски, ползва турски и слабо гръцки; проявява склонност към музика и рисуване; прави опити в белетристиката и стихоплетството. Този широк диапазон на интересите му чертае обсега на изворите му.

Източниците на автора при съставянето на „Видрицата“ са доста разнообразни по вид, по време и по степен на автентичност. И все пак могат да се сведат до традиционните три основни групи: **Устни**. Такива поп Минчо събира от своите близки (баба, майка, баща и пр.), както и от възрастни свои съселяни (дядо Митьо, дядо Стойко, дядо Герган, дядо Стоян, поп Петър, баба Жельовица и др.). Също така той издирва предания, легенди, народни песни и т.н. Естествено това са най-несигурните източници, защото минават през втора и трета ръка, поради което нерядко се разминават с действителността — изцяло или отчасти. Затова те подлежат на най-щателна проверка. **Писмени**. Те са главно два вида: писма, записки и бележки на поп Минчо; подобна чужда документация, както и печатни източници — периодика или книги — за събития или дейци, съвременни на автора или на негови съратници. Безспорно това изворово градиво заслужава най-голямо доверие, без да се изключва критичност и при неговото ползване, още повече че цялата спомената документация е дадена в преписи. **Веществени**. Те се свеждат до някои архитектурни паметници и

археологични останки, до лични и обществени печати, до оръдия на труда, предмети на бита, на облеклото и пр. Благодарение на толкова богато и разнообразно изворово градиво, съчетано с дългогодишен житейски бит, наситен с многообразна активна дейност на автора — една извънредно колоритна личност, се е достигнало до произведение, еднакво интересно и за масовия читател, и за изследователя на нашето минало в най-различните области на знанието. Защото във „Видрицата“ могат да се намерят наред с известни факти не малко и по-непознати сведения, както и съвсем нови данни. А също така и редица податки за допълнения, уточнения и корекции на залегнала в нашата историческа книжнина информация. В това отношение тя представлява ценен източник и за икономиста, и за лингвиста, и за социолога, и за статистика, и за етнолога, и за географа и краеведа. И естествено най-вече за историка, работещ както в областта на икономическата и политическата история, така и на този, занимаващ се с проблемите на нашата църковна и културна история. Дори специалистите, разработващи проблемите на помощните исторически, езиковедски и географски науки, биха могли да ползват „Видрицата“ като източник на първична или вторична информация.

Не е възможно, а не е и нужно да изброяваме тук темите и въпросите, по които могат да се почерпят и по-кратки или по-подробни данни от този ръкопис. Те са, както вече отбелязахме, премного и най-разнообразни. Защото авторът, човек с извънредно чувствително обществено съзнание, е откликвал на почти всяко събитие, вълнувало нашето възрожденско общество^[7]. Той се е смятал задължен да отрази не само това, което пряко го е засягало, но и събития, на които не е бил очевидец, нито двигател, като в случая е ползвал сведения от други източници. И все пак определено трябва да се подчертае, че най-интересни, най-многобройни и най-ценни са страниците, осветляващи активната дейност на автора като свещеник и особено като училищен инспектор и като националреволюционер — съратник на В. Левски и на Ат. Узунов. Безсъмнено тук фактите са и най-близко до истината. Внимание заслужават и сведенията за българо-арабско-арменските и сирийските приятелски връзки.

„Видрицата“ има известни достойнства и особености с оглед и на външното ѝ оформление. Тя съчетава в себе си някои от традициите, наследени от старите ръкописни школи (чиито корени

идват от Средновековието, когато нашата ръкописна книга е водеща в много отношения, особено сред славянството), е елементите на новобългарската книга, която още по време на автора вече има не малко успехи и постижения. Подвързията на „Видрицата“, вероятно дело на поп Минчо, се доближава до образците на старите ръкописи, но няма особена стойност от художествена гледна точка. Хартията, на която тя е изписана, е нова и недоброкачествена, поради което времето е сложило своя отпечатък върху ръкописа: окъсани и повредени краища, липсващ текст и пр. Писмото е новобългарско, изпъстрено тук-там е черковнославянски текстове, някъде с изписани на гръцки имена и думи. Мастилото е черно, на места и червено. Авторът прави опит за известна украса: в заглавките, при главните букви и пр., които се стреми да свърже тясно със съдържанието; затова редом е елементи от растителния и животинския свят рисува често и оръжие — ками, саби и пр. Но поп Минчо е човек, който върви в крак е новото. Той познава и почита старите ръкописни традиции, но е голям библиофил, има собствена библиотека, следи и новостите в нашето книгопечатане и главно оформянето на книгите с оглед по-доброто тяхно използване от читателя. Затова той прави подробна и добре оформена заглавна страница на „Видрицата“, която съдържа основните елементи: автор, заглавие, година. Съставя и едно аналитично съдържание към нея (обхваща 34 ръкописни страници), което има следния наслов: „Оглавление във Видрица. Оттук ще намерваш, което ти трябва“. Авторът прави опит да внесе известна структурност в изложението си. В ръкописа му има наченки и на справочен апарат: бележки под линия и на края повече от стотина страници със своего рода коментар. Следователно и в това отношение „Видрицата“ може да бъде проучвана и да обогати нашите познания за развитието на книгоиздаването през Възраждането.

* * *

Археографската обработка на оригинала е направена въз основа на следните принципи:

Текстът е предаден с осъвременена графика на писмото: изхвърлени са краесловните ерове, както и ħ, ъ, ѱ, □ заменени

съответно с „и“, с „е“ или с „я“, с „ъ“. Оправена е и пунктоацията с оглед по-доброто осмисляне на фразата.^[8] Правописът в оригинала е фонетичен и отразява изговорните особености в старозагорския край. Характерен е със силното редуциране на гласните, с преминаване на беззвучни съгласни в звучни и обратно — в зависимост от тяхната позиция. Изобилства с остарели, диалектни и чужди — главно турски и арабски — думи, форми и изрази, често предадени неточно, което затруднява възприемането му от съвременния читател. Поради това правописът до голяма степен е приведен към съвременните норми: отстранени са предимно изговорните особености; премахната е редукцията; променливото „я“ се предава според днешния правопис; местоименията ма, та, са, ва и частицата ща са предадени съответно с ме, те, се, ви, ще (освен в редки случаи: предимно в пряка реч в съчетание с простонародни разговорни конструкции и пред спомагателния глагол „съм“ в III л.ед.ч. — е, който твърде често авторът предава със съкратена народна форма „й“ — напр. „не ма й видял“; тя има ритмична функция и се среща често в песенния фолклор). Запазени са диалектните думи и форми, изобилието на остарели и диалектни глаголни форми, които съжителстват със съвременните, както и някои дублети, отразяващи колебания и тенденции в развитието на езика по времето, когато са писани спомените. Личните имена обикновено са предадени, както са в оригинала; само явно сгрешените и крайно изопачените са оправени, което е маркирано в обяснителните бележки. Географските наименования, които в оригинала са отразени обикновено в старите им форми, са запазени; само явните отклонения и неточности от приетата в онази епоха форма са оправени, което също е отбелязано. В оригинала се срещат често изрази на турски (или арабско-персийски) с паралелен превод на български от самия автор: чуждият текст е съкратен, а е даден само авторовият превод, означен с курсив.

С пунктир е маркиран пропуснат текст: нечетлив, повреден в оригинала, повтарящ се, маловажен; отбелязаната в полето на книгата пагинация на оригинала дава представа за размерите на тези неголеми съкращения. Всичко, добавено от съставителите за по-голяма яснота или за запълване на повреден текст, е в квадратни скоби. В същите скоби е поставен и преводът на чужди изрази, непеведени в оригинала. Без скоби са развити само някои общоприети и много

употребявани в текста съкращения като х. — хаджи, п. — поп и други от този род. Разчетените под съмнение думи са отбелязани с въпросителна също в квадратни скоби.

Завършвайки, би трябвало да благодарим за оказаното съдействие от страна на ръководството на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и по-специално на сътрудниците от Ръкописно-документалния сектор, за възможността да ксерографираме изцяло ръкописа, който е в крайно лошо състояние, както и за справките, оказани ни при нужда. Благодарим също така за консултациите, дадени от страна на д-р Ибрахим Татарлъ и Петко Груевски, както и за съдействието на сътрудниците от Окръжния исторически музей и Окръжния държавен архив в Стара Загора, и особено на отговорниците за музейната сбирка, посветена на поп Минчо, в родното му село.

---

[1] Главно в запазени писма от 1875 г., разменени между Ан. Попхинов и брат му Д. Попов, между последния и Ботев, както и в писмо от диарбекирски заточеници, отправено до Хр. Тъпчилещов; също така и в протоколите на турския съд от съдебния процес през 1873 г. срещу Ат. Узунов и съратниците му. Всички се съхраняват в НБКМ и са публикувани. ↑

[2] В. *Независимост*, бр. 42 от 7 юли 1873. ↑

[3] Вж. К. Възвъзова-Каратеодорова. Към историята на българската възрожденска книжнина. (Неосъществен редакторски замисъл на Хр. Ботев; неизвестен превод на Ат. Узунов.) В: *Известия на НБКМ*. Г. XIV/XXI. С., 1976, с. 269–285. Този ръкопис се намира в архива на С. С. Бобчев (НБКМ-БИА, ф. № 2255, ИД5008). ↑

[4] Напр. Ст. *Каракостов*. Левски в спомените на съвременниците си... С., 1973; Н. *Кънев*. Диарбекирските спомени на поп Минчо Кънчев от с. Коларово, Старозагорско. В: Изв. на Държ. архиви. Т. 30, 1975, с. 107–126.; М. Кръстев и Ил. Пехливанов. Дни на борба горда. С., 1976; Ел. *Миладинова* и др. Освобождението 1878. С., 1978; К. *Възвъзова-Каратеодорова*. Апостола в спомените на поп Минчо Войвода. В: сп. София, кн. 2, 1982. ↑

[5] Пази се в малобройния личен архив на поп Минчо (НБКМ-БИА, ф. № 382), предаден в библиотеката през 1952 г.; част от архива на поп Минчо се съхранява в Окръжния държавен архив — Стара Загора, ф. № 65/к. ↑

[6] Напр. между „Миналото“ на Заимов и „Видрицата“, особено в главите, посветени на Левски и на Хасковското съзаклятие, както и между списъците на диарбекирските заточеници, съставени от Попхинов и същите във „Видрицата“. ↑

[7] Тук се засяга съдържанието на „Видрицата“ само от първия раздел. Вторият раздел, който обхваща времето от Освобождението до 1903 г., чието публикуване също се подготвя, е не по-малко богат с информация. ↑

[8] Ботев също е възнамерявал при обнародването на „Изгубеный старец...“ да поправи „слога“ на автора. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.